

Śródka, Andrzej

Wspomnienia pośmiertne : Eugeniusz Romer (1871-1954)

Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 46, 258-263

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Polonica, a w końcu lat 40-tych był założycielem, a następnie redaktorem "Postępów Fizyki".

Ogromny wysiłek jaki wkładał w dobór i właściwe przygotowanie doświadczeń ilustrujących jego wykłady były niezwykle wysoko oceniane przez młodzież.

Wielką zasługą Pieńkowskiego było dostrzeżenie konieczności tworzenia w kraju, odbudowującym swą państwowość po I-ej czy II-ej wojnie światowej, silnego ośrodka naukowego dla uzyskania wybitnych naukowców i rozwijania prawdziwie twórczej działalności naukowej. Wielu jego uczniów objęło kierownicze stanowiska w placówkach naukowych w kraju i zagranicą. Starsi fizycy zachowali Stefana Pieńkowskiego w pamięci jako twórcę Warszawskiej Szkoły Fizyków Eksperymentalnych, człowieka niezwyklej prawości, wybitnego badacza, nauczyciela i wychowawcę, którego stałą dewizą było: Prawda - Nauka - Praca.

Jego dzieło, Instytut Fizyki Doświadczalnej Uniwersytetu Warszawskiego, został nazwany jego imieniem.

Jerzy Pniewski

EUGENIUSZ ROMER /1871-1954/

Eugeniusz Romer, twórca nowoczesnej kartografii polskiej i największej w Polsce szkoły geograficznej, urodził się 3.II.1871 we Lwowie w zubożałej rodzinie szlacheckiej Edmunda

i Ireny Körtvelyessy de Asguth, Węgierki pochodzenia włosko-rumuńskiego. Od najmłodszych lat interesował się przyrodą i geografją, wielokrotnie odbywał wędrowki we Lwowskiem, zbierał mapy i atlasy geograficzne. Po otrzymaniu matury w gimnazjum w Nowym Sączu wstąpił w r. 1889 na Uniwersytet Jagielloński; o szerokości zainteresowań Romera świadczą zarówno rozległe studia, jakie wówczas prowadził /prawo, historia i geografia/, jak i lektury z zakresu geografii /Suess/, biologii /Darwin/, fizyki /Tyndall/ i nauk społecznych /Marks, Kautsky, Bebel/. Studia swe uzupełniał u Kirchhoffa w Halle /1891/ i w Uniwersytecie Lwowskim /1892-1893/, gdzie też otrzymał w r. 1894 stopień doktora filozofii na podstawie pracy "Studia nad rozkładem ciepła na kuli ziemskiej" /1893/. Większość jego prac dotyczyła klimatologii, w mniejszym stopniu - geomorfologii. Po doktoracie pracował przez rok w szkole realnej we Lwowie, po czym wyjechał do Wiednia i Berlina, gdzie do roku 1896 pracował w zakresie meteorologii i bibliografii geografii. Romer był bodaj pierwszym u nas wybitnym specjalistą w tej dziedzinie - współpracował od r. 1905 z "Kosmosem", publikując tu "Spis prac odnoszących się do fizjografii ziem polskich" oraz z "Bibliotheca Geographica", a w r. 1908 wydał "Próbe statystyki literatury fizjograficznej ziem polskich ze lata 1891-1905".

W roku 1899 habilituje się w Uniwersytecie Lwowskim na podstawie dysertacji "Studia nad asymetrią dolin" /1897/

i rozpoczyna wykłady z geografii w tamtejszej Akademii Handlowej. Nurtuje go wówczas zagadnienie podziału Polski na obszary i okresy klimatyczne. Kilkuletnie prace doprowadzają do wyszczególnienia 7 stref: bałtyckiej, wielkich jezior, pojezierza, kontynentalnej, pontyjskiej, czarnomorskiej i górskiej oraz 6 okresów: przedwiośnia, wiosny, lata, jesieni, przedzimia i zimy. Pionierską w skali światowej była praca "Epoka lodowa na Świdowcu" /1905/, w której uwydatnił i wyjaśnił znaczenie przewiewania dla wysokości granicy wiecznego śniegu. Przedstawił w niej ponadto genezę karów /cyrków lodowcowych/, wskazując na szczególne znaczenie erozji lodowców. Zakładając, że szybkość erozji jest wprost proporcjonalna do miąższości lodu, Romer postawił słuszną tezę, że kary tworzą się głównie w górnej części, tam, gdzie lód eroduje najsilniej.

W roku 1908 przeniósł się z Akademii Handlowej na Uniwersytet Lwowski, obejmując z tytułem profesora nadzwyczajnego Katedrę Geografii /profesorem zwyczajnym został w r. 1910/. Wydaje w tym czasie kilka artykułów i większych rozpraw z zakresu kartografii, ważnych ze względu na niedostateczną jeszcze wówczas znajomość hipsometrii kontynentów, brak jednolitej syntezy kartograficznej i jednolitych map kontynentów. Próbę unifikacji i unowocześnienia metod kartograficznych był oparty na nowoczesnej metodzie heurystycznej podręcznik "Geografii dla klasy I szkół średnich" /1904/. W uzupełnionym

wydaniu II /1908/ dołączył "Mały atlas geograficzny", pierwszą syntezę hipsometryczną o jednolitej projekcji azymutalnej równopowierzchniowej, a więc z zastosowaniem poziomic do przedstawienia rzeźby terenu. Atlas ten doczekał się 15 wydań. W następnych latach wydał kolejne mapy i atlasy, wielokrotnie wznawiane; od roku 1921 opracowywał je w założonym i kierowanym przez siebie Instytucie Kartograficznym. Rozwinął tu teoretyczne i praktyczne zasady opracowań kartograficznych, polegające na równopowierzchniowej projekcji dla większych obszarów, przedstawieniu rzeźby terenu za pomocą poziomic i barwnej skali hipsometrycznej oraz wprowadzeniu szczególnego typu generalizacji poziomic i selekcji szczegółów topograficznych za pomocą poziomicy 300-metrowej jako graniczącej dla terenów nizinnych.

W pierwszych latach pracy we Lwowie zajmował się też odtwarzaniem rozwoju rzeźby Podola i Tatr, a od roku 1916 zagadnieniami demograficznymi, gospodarczo-politycznymi i społecznymi Polski. Z tego też względu był ekspertem podczas konferencji pokojowej w Paryżu w roku 1919 /przedstawiał tam stosunki ludnościowe, gospodarcze, geomorfologiczne i kulturalne Polski/, w konferencji w Rydze w roku 1921 oraz w akcji plebiscytowej na Górnym Śląsku.

Eugeniusz Romer był pierwszorzędnym badaczem terenowym. Przeprowadził wnikliwe prace we Francji, w Alpach, w Anglii, na Półwyspie Skandynawskim, w Jugosławii, Pirenejach; na Dale-

kim Wschodzie, w Egipcie, USA i Kanadzie. Szczególnie ważne są porównawcze badania glaciologiczne, jakie prowadził w Tatrach i Alpach szwajcarskich. Doprowadziły one Romera do postawienia mocno ugruntowanej tezy, wg której niemożliwe jest zastosowanie w przypadku Tatr schematu zlodowacenia pleistocenińskiego, proponowanego przez Brücknera i Pencka. Na marginesie trzeba dodać, że niezliczone wyprawy w Tatry uczyniły zeń - jak twierdzili uczeni tam pracujący i przewodnicy tatrzańscy - bodaj najlepszego znawcę tych gór. Do legendy przeszło wyprowadzenie przez niego do schroniska wycieczki turystycznej z bardzo rzadko uczęszczanego terenu późnym wieczorem, podczas deszczu i silnej mgły.

Obok pracy naukowej położył Romer wielkie zasługi jako wydawca i redaktor czasopism. Przez cały okres międzywojenny redagował "Prace Geograficzne", w roku 1921 założył wydawnictwo "Książnica-Atlas", a w latach 1923-1934 był redaktorem "Polskiego Przeglądu Kartograficznego". W roku 1921 przeszedł na emeryturę, uzyskując tytuł profesora honorowego. Po wojnie był dyrektorem Instytutu Geograficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego /1946-1947/.

Uczestniczył w licznych kongresach i zjazdach naukowych krajowych i zagranicznych. Był członkiem wielu towarzystw naukowych; spośród polskich - był sekretarzem generalnym /1898-1899/ i prezesem /1910-1911/ Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika, członkiem rzeczywistym /1915/

i czynnym oraz zwyczajnym /1929/ Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, członkiem korespondentem /1916/ i czynnym /1929/ Polskiej Akademii Umiejętności, przewodnicząc jej Komisji Geograficznej /1926-1938/ i Komitetowi Narodowemu Geograficznemu /1926-1973 i 1946-1947/ oraz będąc delegatem Akademii do "Słownika Geograficznego" /1930-1939/: był też członkiem czynnym Towarzystwa Naukowego we Lwowie /1920/, prezesem Polskiego Towarzystwa Geograficznego /1925-1926/, członkiem założycielem Polskiego Towarzystwa Geograficznego /1947/ oraz członkiem tytularnym Polskiej Akademii Nauk /1952/. W latach 1928-1938 i 1945-1949 był wiceprezesem Międzynarodowej Unii Geograficznej.

Był odznaczony medalami francuskimi i amerykańskimi oraz Krzyżem Komandorskim /1923/ i Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski /1951/.

Eugeniusz Romer pozostawił 145 prac oryginalnych, 122 atlasy i mapy, 9 podręczników szkolnych, 8 bibliografii oraz ponad 360 recenzji i sprawozdań. Był twórcą największej w Polsce szkoły geograficznej. We wspomnieniach uczniów pozostaje jako człowiek prostolinijny, nie liczący się niemal zupełnie z opiniami autorytetów, wielkoduszny wobec przeciwników naukowych. Profesor Eugeniusz Romer zmarł w Krakowie 28. I. 1954.

Andrzej Śródka